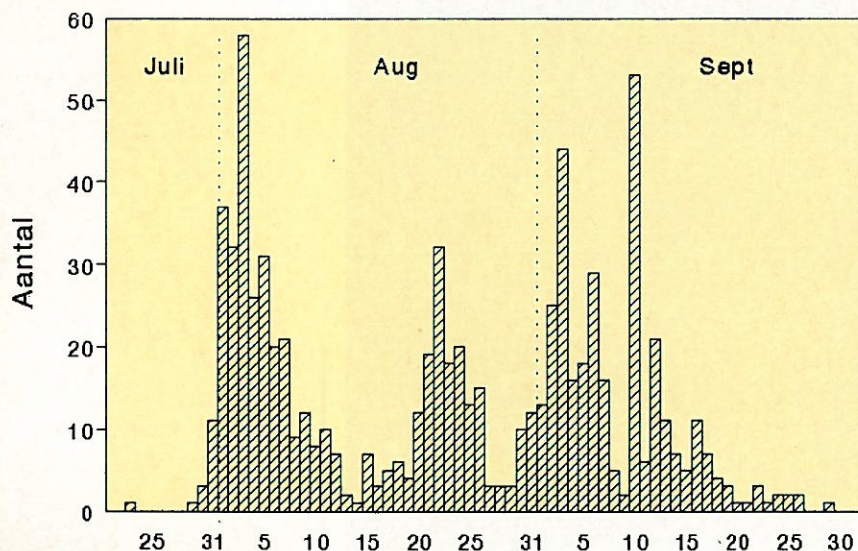

tekst:
**Chris van
Swaay**

Texel

Mede door een krantebericht met foto en een stukje op de radio zijn er op Texel veel meldingen van Rouwmantels verzameld. Verreweg het hoogste aantal bijeen werd gezien in Den Burg, waar een zieke Abeel soms vijf Rouwmantels tegelijk van voedsel voorzag. In de buurt van de boom zaten Rouwmantels in de raamkozijnen, op auto's en zelfs op de revers van een voorbijganger. Helaas werd de grote belangstelling van vlindervrienden een buurtbewoner kennelijk te veel. Hij belde de gemeente, die daarop de zieke boom onverwijd omzaagde. Een verontwaardigde reactie in de krant en vragen in de gemeenteraad hadden wel als resultaat dat de gemeente beloofde een nieuwe boom te planten, maar voor Rouwmantels was een waardevolle voedselbron verdwenen.
Sytske Dijkse-Overbeek

Figuur 1: Aantal per dag waargenomen Rouwmantels in 1995.

**"Geachte Vlinderstichting,
Jullie Rode lijst klopt niet!
Ik woon twee hoog achter in
Amsterdam en had vandaag
zo'n Rouwmantel in de gordij-
nen zitten. Ik weet dat het een
Rouwmantel is omdat hij op de
voorkant van Natuurbehoud
staat. Die is dus helemaal niet
uitgestorven."**

Signalement:

Naam: Rouwmantel, *Nymphalis antiopa*, Linnaeus, 1758.

Verspreiding: van Noord-Noorwegen tot Mid-den-Spanje en verder oostwaarts door heel Europa en Azië. Ook in Noord-Amerika. Niet op de Britse eilanden.

Voorkomen: Lokaal, bijna altijd in lage dichtheden. Vooral in bossen en bosranden, grote open plekken en brede wegen in bos.

Waardplant: Wilg, Populier, Berk.

Overwintering: als volwassen vlinder

Voortplanting: pas na de overwintering wordt gepaard en worden de eieren gelegd.

Trekgedrag: zwervluchtig

(Bron: Bink, 1992; Wynhoff, Van der Made & Van Swaay, 1990)

Moet de Rouwmantel van de Rode lijst?

Briefjes en telefoontjes zoals hierboven beschreven kregen we in augustus en september in groot aantal te verwerken. Soms was het zoveel, dat we eigenlijk nauwelijks nog aan iets anders toekwamen. Een ding was iedereen wel duidelijk: er was dit jaar iets heel bijzonders aan de hand met de Rouwmantel.

Het begon allemaal zo onschuldig. Een melding op 23 juli uit Putten en eentje op 29 juli van de Bosplaat op Terschelling. Tot dusver was er nog niets bijzonders aan de hand, want elk jaar worden er wel een paar Rouwmantels gezien in Nederland.

Op dinsdag 1 augustus barstte de bui pas goed los. Terwijl wij zelf het eerste

vermoeden van een invasie kregen werd er van buiten geroepen. En ja hoor: op een saaie boom in een saaie straat in een saaie buitenwijk van Wageningen waar het (niet zo saaie) kantoor van De Vlinderstichting ligt, zat een Rouwmantel. De hele Vlinderstichting stormde naar buiten om te gaan kijken. De puntgave vlinder liet zich rustig bewonderen. Toevallig was een cameraploeg van het NOS-journaal net met Jan van der Made aan het praten. Maar u begrijpt het. Toen de camera eenmaal op het statief stond en er net was scherp gesteld besloot de Rouwmantel dat het welletjes was. Daarom was die avond Jan van der Made wel op het journaal en de Rouwmantel niet.

Bijna 900 Rouwmantels

Na deze eerste meldingen volgden veel meer briefjes en telefoontjes. De ene dag een paar, dan weer meer. De tweede week van augustus begon het aantal waarnemingen echter duidelijk in te zakken en we dachten dat we het gehad hadden. Dat was echter mis gerekend, want er volgden nog een paar van dat soort piekweken. Uiteindelijk zijn de hele maanden augustus en september Rouwmantels gesignaleerd. Tot begin oktober zijn er 875 gezien. Dat is ontzettend veel als je het vergelijkt met de in totaal 700 waargenomen vlinders in de hele periode 1850-1994. Na 1960 zijn er zelfs in geen enkel jaar meer dan tien Rouwmantels gezien.

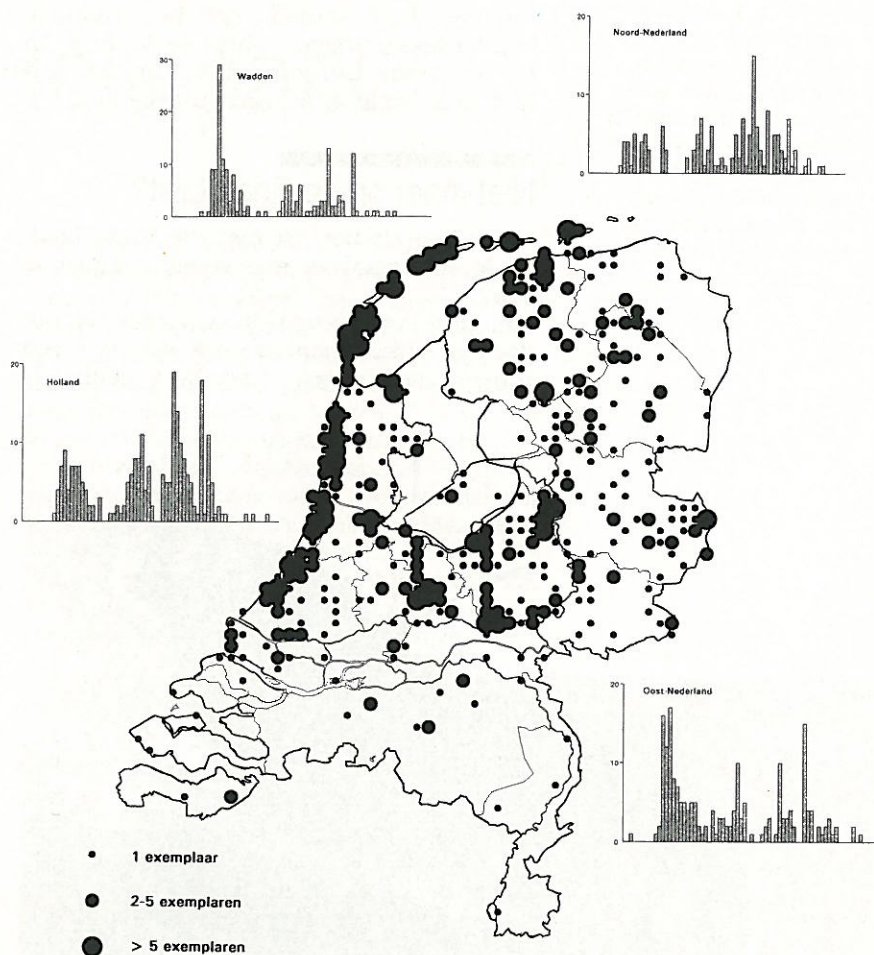
Drie golven

De grafiek in figuur 1 laat zien hoeveel Rouwmantels er per dag zijn waargenomen. Het blijkt dat er een paar duidelijke golven onderscheiden kunnen worden. Het hoogste aantal vlinders werd gezien op 3 augustus. Vooral op Texel en Terschelling waren toen veel Rouwmantels aanwezig (zie kadertje). Deze waarnemingen volgden op een lange periode van warm weer met bijna voortdurend een oostelijke wind. Op 3 augustus draaide de wind naar meer noordelijke richtingen. De hoeveelheid Rouwmantels nam toen langzaam af.

Op 14 augustus werd nog maar één exemplaar gezien. Aan het weer lag het toen overigens niet, want dat zou tot ongeveer 23 augustus warm en mooi blijven. Die datum markeert tevens het einde van de tweede piek. Ook nu nam het aantal Rouwmantels weer af zonder het absolute nulpunt te bereiken. Op zondag 27 augustus werden nog maar twee vlinders vlak bij elkaar gezien, dus wellicht betrof het zelfs maar één exemplaar. Het weer was die dag slecht en vooral in het noorden van het land heeft het veel geregend.

Het spelletje herhaalde zich weer opnieuw en op zondag 3 september werd de volgende piek bereikt. Een week later kwam de laatste top. Bij mooi weer werd het maximum aantal van een maand eerder bijna overschreden. Of het aan het eind van de schoolvakanties lag of niet, maar het valt op dat de laatste pieken telkens in het weekend vallen.

Tot begin oktober werden hierna nog Rouwmantels gezien.

Niet in heel Nederland

Figuur 2 geeft een kaartje met alle waarnemingen van de Rouwmantel. Concentraties zijn herkenbaar langs de hele kuststrook van Goeree tot Schiermonnikoog, langs de Utrechtse heuvelrug en de zuidrand van de Veluwe (al is er een waarnemerseffect in en rond Wageningen). Maar ook in Twente en verspreid in Friesland en Groningen werden soms flink wat vlinders gemeld.

Zuid-Nederland had nu eens pech. Slechts 26 van de 875 vlinders werden ten zuiden van de grote rivieren gemeld. De grafiekjes laten zien dat ook in de rest van het land regionale verschillen zijn voorgekomen. Op de Waddeneilanden is de eerste augustuspiek verreweg de belangrijkste. In Holland is de eerste piek daarentegen vrij onbetekenend en worden juist in september veel vlinders gezien. Ook in Noord-Nederland is dit het geval. Oost- en Midden-Nederland kregen van alle pieken ongeveer evenveel vlinders mee.

Figuur 2:
Atlasblokken waar in 1995 Rouwmantels zijn gezien. Per regio van Nederland is weergegeven hoeveel Rouwmantels er per dag zijn waargenomen.

foto: Joop Schaffers

Ongelofelijk, twee Rouwmantels in de tuin! Ze zweven langs de struiken en boven de vijver. Plotse-ling springt een groene kikker omhoog uit het water en dan is er helaas nog maar een Rouwmatel in de tuin.

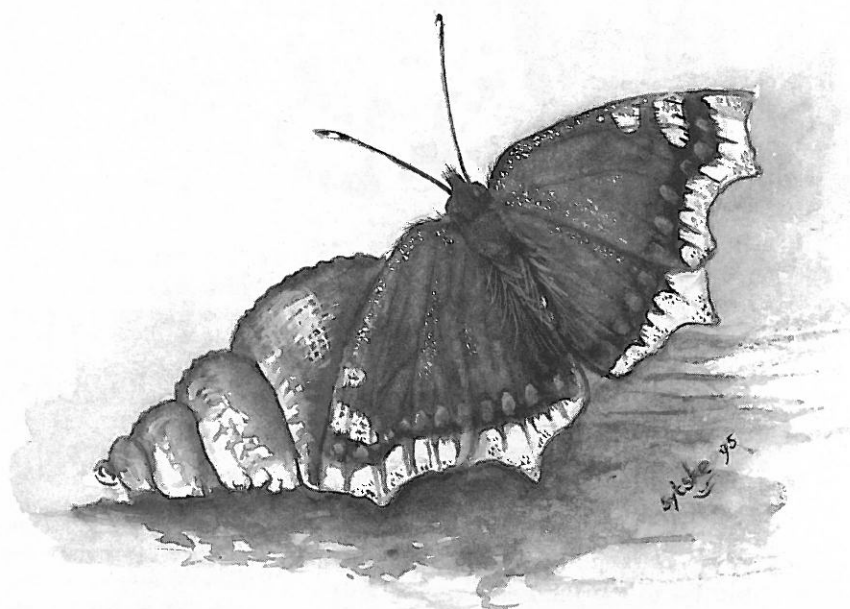
Oktober 1995; een zonnende Rouwmantel bij Culmborg in de uiterwaarden. Het is koud en de vlinder is zelfs te fotograferen. Warm geworden stijgt hij op. Boven op de dijk aangekomen vliegt hij opeens vol in de wind. Ondanks gefladder komt hij nauwelijks vooruit. Tot een dikke Mercedes hem meeneemt op de gril.

We kunnen deze gegevens prima gebruiken als we ons een beeld willen vormen van het herkomstgebied van deze Rouwmantels. De komende maanden proberen we daar samen met buitenlandse vlinderdeskundigen achter te komen. In het volgende nummer van 'Vlinders' zal hier uitgebreid op worden ingegaan.

Niet meer op de Rode Lijst?

Maar hoe zit het nu met die Rode Lijst: is de Rouwmantel nog steeds uitgestorven?

Om deze vraag te beantwoorden is het goed te kijken naar de criteria voor een uitgestorven soort: een soort geldt als

**Rouwmantel op Wulk.
tekening: Sytske
Dijkse-Overbeeke**

Poppen

Midden in juli vond de familie Sterk in Leerdam in hun tuin aan een eike-boompje een vlinderpop waar juist een vlinder uit kwam. De vlinder kon rustig bekeken worden. Wat zoeken leverde nog een pop op die in een heide-pol hing. Pas dankzij de publiciteit rond de Rouwmantel eind augustus kwam men erachter iets heel bijzonders gezien te hebben, namelijk het eerste bewijs sinds lange tijd dat de Rouwmantel zich zelfstandig in Nederland heeft voortgeplant.

uitgestorven als deze gedurende de afgelopen tien jaar geen populatie in Nederland heeft gehad. Een populatie is een aantal individuen dat in staat is zich binnen een bepaald biotoop voort te planten (Wynhoff & Van Swaay, 1995). Dit is sinds het begin van de jaren zestig niet meer gebeurd. De Rouwmantel verdween toen zonder duidelijke redenen van de Veluwe, het enige gebied waar hij zich langere tijd wist te handhaven (Tax, 1989; Janss, 1993).

Zo moet de Rouwmantel dus nog steeds als uitgestorven beschouwd worden, want de vlinders die het afgelopen jaar gezien zijn, kwamen uit het buitenland (op enkele na: zie het kadertje). Pas na de overwintering zullen de vlinders paren en eitjes leggen, waaruit dan hopelijk in de zomer van 1996 nieuwe 'eigen' vlinders zullen komen. Maar voor het zover is moeten ze eerst succesvol overwinteren. We hopen dat iedereen volgend voorjaar goed zal opletten. Die Rouwmantels zullen dan een stuk minder mooi zijn dan de zomerdieren. De randen zijn sterk gerafeld en de gele band is

wit geworden. Maar juist bij deze dieren bestaat de hoop en de kans dat ze zich zullen voortplanten.

De enorme hoeveelheid waarnemingen maakt het onmogelijk alle waarnemers apart te noemen. Daarom wil ik bij deze iedereen die belde of schreef van harte bedanken. Ook iedereen die Rouwmantels gezien heeft, maar deze nog niet heeft doorgegeven, wil ik vragen dat als nog zo spoedig mogelijk te doen, zodat ze in het volgende verhaal verwerkt kunnen worden.

Literatuur:

- Bink, F.A., 1992. Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt & Co, Haarlem.
- Janss, G., 1993. De Rouwmantel, ooit algemeen, nu zeldzaam. Vlinders 8(4): 22-24.
- Tax, M.H., 1989. Atlas van de Nederlandse dagvlinders. De Vlinderstichting, Wageningen & Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Wynhoff, I. & C.A.M. van Swaay, 1995. Bedreigde en kwetsbare dagvlinders in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode lijst. De Vlinderstichting, Wageningen, rapportnr. VS 95.11.
- Wynhoff, I., J. van der Made & C. van Swaay, 1990. Dagvlinders van de Benelux. De Vlinderstichting, Wageningen & Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.

Summary

An invasion of Camberwell Beauties (*Nymphalis antiopa*) in the Netherlands during August and September 1995 caused a big sensation among naturalists. According to the Red List, the Camberwell Beauty is a species extinct in the Netherlands. The Butterfly Foundation received a total number of 875 sightings of the species which is nowadays only an occasional visitor from abroad. Butterflies were mostly seen in the northern half of the country.